

I. Dünya Savaşı'ndan 1923 Sürecine, Osmanlı'da İngiliz Siyasi Nüfuzu ve 1923 Sonrasında Genel Hatları ile İngiltere'nin Türkiye Siyaseti

Erden Kişi¹✉

Öz

Tarihi, siyasi ve sosyo-kültürel boyutları ile derin bir geçmişe sahip olan Türk-İngiliz ilişkileri, 21. yy.'a gelindiğinde önemini korumaya devam etmektedir. İki ülke ilişkilerinin, dünyanın birçok coğrafyasında önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle Ege, Akdeniz ve Ortadoğu'da iki ülke ilişkilerinin, büyük bir önem ifade ettiği anlaşılmaktadır. Özüde Osmanlı'dan günümüze Türk-İngiliz ilişkileri, oldukça derin bir yapıya sahiptir. I. Dünya Savaşı'na gelinen sürece kadar İngilizlerin, Osmanlı için önemli bir destek gücü olduğu anlaşılmıştır. Daha sonrasındaki süreçte ise Osmanlı ve İngiliz ilişkilerinde, tam tersine bir gelişme yaşanmıştır. Türkiye ve İngiltere ilişkilerinde de aynı sürecin yaşandığı görülmektedir. Kimi dönemlerde ilişkilerde ciddi olumlu gelişmeler yaşansa da kimi dönemlerde ilişkilerde, tam tersine bir gidiş görülmektedir. Her iki devlet döneminde de Türk-İngiliz ilişkilerinde, İngilizler açısından değişmez olan tek şeyin, "ulusal çıkar" olduğu görülmektedir. Bu temelde İngilizlerin, tıpkı Osmanlı üzerinde olduğu gibi Türkiye üzerinde de bir siyasi nüfus oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı sürecinden 1923 sonrasındaki sürece gelinceye kadar, Türk-İngiliz ilişkilerinin temel yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma sürecinde, iki ülke ilişkilerinin alt yapısı anlaşılmaya çalışmış ve iki ülke ilişkilerinin yaşadığı sorunlar ifade edilmiştir. Ardından, iki ülke ilişkilerinin gelişim yolları tartışılmıştır. Çalışma sürecinde literatür taraması yapılmış ve elde edilen veriler, çalışmanın gövdesine dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-İngiliz İlişkileri, Osmanlı'da İngiliz Nüfuzu, İngilizlerin Türkiye Siyaseti, Dış Politika.

JEL Kodları: F5, F51, F52.

British Political Influence in the Ottoman Empire from World War I to 1923 and British Policy towards Turkey in General Terms after 1923

Abstract

Turkish-British relations, which have a deep history with historical, political, and socio-cultural dimensions, continue to maintain their importance in the 21st century. It is known that the relations between the two countries have a significant impact on many geographies of the world. Especially in the Aegean, Mediterranean, and the Middle East, the relations between the two countries are of great importance. In essence, Turkish-British relations from the Ottoman period to the present day have a very deep structure. Until World War I, it was understood that the British were an important support force for the Ottoman Empire. In the following period, however, there was a reverse development in Ottoman-British relations. It is observed that the same process has been experienced in the relations between Turkey and the UK. In some periods, there have been serious positive developments in the relations, but in some other periods, there has been a reversal in the relations. In the Turkish-British relations in both periods, it is seen that the only constant for the British was "the national interest". On this basis, it is understood that the British endeavored to establish a political influence over Turkey, just as they had over the Ottoman Empire.

Keywords: Ottoman-British Relations, British Influence in the Ottoman Empire, British Policy in Turkey, Foreign Policy.

JEL Codes: F5, F51, 52.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, erdenkisi@yyu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3124-680X

✉ **Sorumlu yazar / Corresponding author**, erdenkisi@yyu.edu.tr

Giriş

İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilere dair maziye okumak bizi, ilişkilere dair farklı bakış açılarıyla birlikte, birçok ortak temanın da yer aldığı ilginç bir tarihi yolculuğa çıkarmaktadır (Talbot, 2017: 8). Genel itibari ile ilk dönemlerde karşılıklı çıkarlar çerçevesinde ilerleyen ilişkilerin, belli bir süreç sonrasında İngilizlerin sömürgeci mantığı temellinde ilerlediği anlaşılmaktadır.

Osmanlı ve İngilizler arasındaki münasebetler, 1396 tarihindeki Niğbolu Savaşı'na uzanmakla beraber ilk diplomatik iletişim, 16. yy. sürecinde ortaya çıkmıştır (Çakır, 2022: 100). İki devlet arasındaki siyasal iletişimin kökeni, bir hayli eski dönemlere uzanmasına rağmen, bir dostane ilişki ağının ortaya çıkmadığı net bir şekilde görülmektedir. Bu durumun arka bahçesinde yatan temel olgu ise iki devletin sahip olduğu sosyo-politik farklılıklardır.

16. yy. sürecinde ortaya çıkan diplomatik manadaki iki ülke ilişkilerinin çeşitli temelleri olduğu görülmektedir. Bu dönem sonrasında Osmanlı'nın gerileyen bir güç konumuna geldiği, İngilizlerin ise sahip olduğu teknolojik gelişmeler sayesinde, büyük bir sömürge imparatorluğu konumunda olduğuna dikkat çekmemiz gerekmektedir. Özellikle 19. yy. sürecinde Osmanlı'nın dış politikasında belirgin bir yer tutan İngilizlerin, Osmanlı ile sıkı bir ilişki kurmasının temelinde de bu sömürgeci anlayışın önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Bilindiği üzere ilk kayda değer İngiliz-Osmanlı iletişimi, William Harborne'un 1583 tarihinde Sultan III. Murad döneminde Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderilmesi ile ortaya çıkmıştır (Balcı, 2016: 94). Daha önceki dönemlerde iki devlet arasında, diplomatik manada ciddi bir iletişimin yaşanmadığı görülmektedir. 1583 sonrasında ise Osmanlı ile İngilizlerin siyasi gelişiminde farklı bir ilerleyişin olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca İstanbul'a atanacak ilk İngiliz elçisi William Harborne'un ticari ayrıcalıklara ulaşmak amacıyla İstanbul'a yaptığı ilk seyahatin giderleri, Kraliçe I. Elizabeth (1558-1603) tarafından karşılanmıştır (Türkan, 2019: 1756).

Öte yandan III. Murad'ın 15 Mart 1579'da Harborne eliyle İngilizlere gönderdiği mektup, iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri resmileştiren ilk adım olarak öne çıkmıştır, mektubun gönderilmesinin sebebi ise 1575 senesinde Londralı Edward Osborne ve Richard Staper isimli iki tüccarın, İstanbul'a Joseph Clements ile John Wight isimlerindeki görevlilerini yollamasıyla başlayan ticari imtiyaz temasları olmuştur (Karaca, 2020: 14). Ticari ilişkileri geliştirme taraftarı olan her iki devletin de süreç içerisinde oldukça ciddi adımlar attığı gözlenmiştir.

III. Murad devrinden sonra III. Mehmed zamanında da Osmanlı-İngiliz ilişkileri sürmüştür bu manada III. Mehmed devrinde (1574-1595) tek taraflı şekilde İngiltere kraliçesine bir lütuf anlamında Ahidname-i Hümayun (Osmanlı padişahları tarafından yabancı devlet hükümdarlarına hitaben yazılan resmî belge) sunulmuştur (Seyyar, 2023: 33-34). Bu dönem içerisinde her iki devletin de ticari ilişkileri geliştirmekten yana adım attıkları görülmüştür. İktisadi manada başlayan ilişkilerin, belli bir süre sonra siyasi ilişkilere doğru kaydığı anlaşılmıştır.

İlk dönemlerde İstanbul'daki İngiliz elçileri, öncelikle ticari faaliyetleri kontrol etmek için görevlendirildiklerinden dolayı diplomatik bir misyona sahip olmaktan öte bir "ticaret ajanı" olarak kabul edilmişlerdir (Kurat, 1952: 9). Daha sonrasındaki süreçte ise iki devlet

arasında diplomatik ilişkilerin gelişmesinde yaşanan bu gelişmenin önemli bir yerinin olduğu anlaşılmıştır.

Yaşanan gelişmeler, 16. yy.'ın sonlarına doğru İngiliz dış politikasında Osmanlı'nın öneminin bir hayli artmaya başladığını göstermektedir. Bu olgunun ortaya çıkmasının temel nedeni ise Osmanlı'nın sahip olduğu doğal kaynaklar ve stratejik konum olmuştur. İki ülke ilişkilerinin ilerleyen süreçte, Batı'nın tabiri ile “Avrupa'nın hasta adamı” ve güçlü bir yetişkin ilişkisi, çerçevesinde ilerlediği anlaşılmaktadır.

İktisadi kalkınmaya ve teknolojik gelişmeye önemli bir ekonomist olan Joseph Schumpeter'in söylemiyle yaratıcı yıkım, yoldaşlık etmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2023: 84). Bu yaratıcı yıkım, 1776 Sanayi Devrimi'ni yaşayan İngiltere'de önemli bir etki göstermiştir. Önce İngiltere'nin iç dengelerini değiştiren bu olgu, daha sonrasında İngilizlerin dış politikasını baştan sona değiştirmiştir. Aynı zamanda bu olgu, İngiliz-Osmanlı ilişkilerinde köklü bir değişime neden olmuştur. Daha sonrasındaki dönemlerde ise İngilizlerin aynı gaye üzerine hareket ettikleri görülmüştür.

İngilizlerin temel gayesi, Osmanlı üzerinde ticari ve sömürgeci çıkarlarını korumaktır, bunu gerçekleştirmek için 19. yy.'ın başından itibaren İngilizler, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün sağlanmasını, dış politikalarının ana gayelerinden biri olarak benimsemişlerdir (Şahin, 2006: 213). Bu temelde Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana tavır alan İngilizler, siyasi ilişkiler yolu ile Osmanlı'yı sömürmenin hesabını yapmışlardır. İlerleyen süreçte ise Osmanlı üzerinde İngiliz siyasi nüfusunun, kademeli bir şekilde artmaya başladığı anlaşılmıştır.

Osmanlı Devleti, çöküş dönemini yaşarken uzun bir süre uygulamak zorunda kaldığı “denge politikası”nda (19. ve 20. yy. arası dönemde) İngilizler, önemli yer tutmuştur. Özellikle Rusların durdurulması noktasında, İngilizler ile Osmanlı arasında ciddi bir siyasi iletişimin yaşandığı görülmektedir. I. Dünya Savaşı'na kadar ki sürede, Osmanlı'nın iniş ve çıkışlarla belli bir seviyede İngilizler ile siyasi iletişimini sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca İngilizlerin, Osmanlı'yı bu savaşa sokmak konusunda çok ciddi bir girişiminin olduğu da anlaşılmamaktadır. Bu temelde, I. Dünya Savaşı'na geline süreçte, Osmanlı ve İngiliz ilişkilerinin derin bir değişim ile şekillendiği görülmektedir. İngiltere ile Osmanlı ilişkilerinin kopmasının temel nedeni, Osmanlı donanmasına ait olduğu dile getirilen savaş gemilerinin, Odesa ve Karadeniz'deki Rus limanlarını, 29 Ekim 1914 tarihinde bombalamaları ile yaşanmıştır (Balcı, 2015: 15). Yaşanan süreç, Osmanlı'nın bu savaşta net bir şekilde Almanların yanında yer aldığı yönünde yorumlanmıştır. Bu süreç sonrasında ise genel hatları ile İngilizler ve Osmanlı arasında, bir düşmanlık siyasetinin belirleyici olduğu anlaşılmıştır. Savaş sonrasında ise Osmanlı'nın parçalanma sürecinde İngilizlerin, baş aktör olarak ortaya çıktığı görülmüştür.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Osmanlı üzerinde yoğun bir siyasal etkisi görülen İngilizlerin, 1923 sonrasında da birtakım siyasal etkiler göstermeye çalıştığı anlaşılmıştır. İnşili-çıkışlı ilerleyen bu süreç, her yönü ile Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçişte, etkisini göstermiştir.

Görüldüğü üzere küresel etki alanı, bugün için çok azalmış olmasına karşın İngiltere, hala dünyanın en büyük beşinci ekonomisi konumunu korumaktadır (McCormick, 2020: 108). Bu

temelde İngiltere'nin, küresel siyaset üzerinde ciddi bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu etki dahilinde, dünya ülkeleriyle ve Türkiye ile çeşitli ilişki ağları kurmaya çalışan İngiltere, küresel siyasetten uzaklaşmak gibi bir durumu kabul etmemektedir.

Özü itibari ile resmi manada Türk-İngiliz ilişkileri, 16. yy.'ın ikinci yarısına denk gelen bir dönemde başlamıştır (Karaca, 2020: 11). Çeşitli süreçlerden evrilerek günümüze gelen iki ülkenin ilişkileri, 20. yy.'da daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği süreci ile daha farklı bir boyut alan iki ülke ilişkileri, dönem dönem yaşanan tikanıklar ile günümüze gelmeyi başarmıştır.

Bu çalışmada, tarihi oldukça eski dönemlere uzanan Osmanlı ve İngiliz siyasal ilişkilerinin özünü oluşturan, Osmanlı'daki İngiliz siyasi nüfuzu, farklı yönleri ile yeniden gün yüzüne çıkarılmak istenmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı'daki İngiliz nüfuzunun eksisi, analiz edilmiştir. Daha sonrasında ise 1923 sürecinde İngiliz siyasi nüfuzunun ne gibi bir boyutta olduğu anlaşılmış ve 1923 sonrasında, İngiltere'nin Türkiye siyasetine yer verilmiştir.

Çalışma sürecinde literatür taraması yapılmış ve konu üstüne kaleme alınan bilimsel eserlerden istifade edilmiştir. Çalışmanın temel metodu olan literatür taraması sürecinde, kronolojik siyasal gelişmeler dikkate alınmıştır. Ulaşılan önemli bilgiler üzerine çalışma, bir derleme eser noktasına ulaşmıştır. Türkçe ve İngilizce yazılan eserlerden toplanan bilgiler, sistemli bir şekilde çalışmaya eklenmiştir. Yer yer tarihi bilgilere yer verilerek, çalışma detaylandırılmıştır.

1. Genel Hatları ile İngilizlerin Osmanlı Siyaseti ve İngiliz Dış Politikasında Türkiye

İngiliz-Osmanlı iletişimi, 18. yy.'ın yarısına kadar daha çok ekonomi odaklı sürerken, bu dönemin akabinde diplomatik nokta da yoğunluk yaşandığı görülmüştür (Şahin, 2020: 70). Bu dönem, her yönü ile iki devletin farklı siyasal süreçler yaşadığı döneme tekabül etmektedir. Osmanlı, bu dönem sonrasında siyasi ve ekonomik gücünü kaybederken, İngilizlerin ise her konuda daha güçlü bir konuma geldiği bilinmektedir. Bu temelde bu dönem sonrasında İngilizlerin, Osmanlı ile diplomatik bir ilişki kurma arayışında olmalarının temel nedeni, Osmanlı üzerinde siyasi nüfuz oluşturmak olmuştur.

İngiltere, 1798 tarihinde fiilen uygulamaya koyduğu koruma politikasını, farklı şekillerde ortaya koymaya çalışmıştır (Sarı, 2019: 1033). Osmanlı'ya karşı yürütmüş olduğu tüm politikalarda İngiltere'nin temel gayesi, Osmanlı üzerinde bir siyasi nüfuz oluşturarak, her yönü ile Osmanlı'yı etki altına almak olmuştur.

Öte yandan 1838 Serbest Ticaret Antlaşması'nı canlandıran en önemli gelişme, ilk defa İngiltere'de yükselen Sanayi Devrimi ile bu devrimin pazar ve hammadde ihtiyaçları olmuştur (Eşiyok, 2010: 69). İngiltere'nin yaşadığı ekonomik ve siyasal dönüşümler, Osmanlı ile olan ilişkilerinin genel çerçevesini belirlemiştir. Belirli bir döneme kadar Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana olan İngiltere'nin daha sonrasında Osmanlı'yı parçalamaya çalışan bir noktada bulunmasının temel nedenlerinin başında, yaşadığı iktisadi dönüşüm gelmiştir.

Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde yaşanan önemli gelişmelerden birisi de Kırım Savaşı olmuştur. 1853-1856 seneleri içinde Rusya ve Osmanlı, İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen Kırım Savaşı, Rusya'nın yenilmesiyle nihayete ermiştir (Acar, 2019: 113). Bu

savaş sonrasında Paris Antlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile Ruslar, Osmanlı topraklarından çekilmiştir. Daha sonrasındaki süreçte ise Osmanlı, Avrupalı devletler topluluğunun üyesi olarak görülmüştür.

Daha sonrasındaki süreçte ise Berlin Antlaşması (1878) akabinde Rusya ve Osmanlı arasındaki denge politikasından vaz geçen İngiltere, 1878 tarihi sonrası Osmanlı'yı bölme, petrol alanlarını ele geçirme ve Doğu Akdeniz'i siyasi manada nüfuzu altına almak gibi, birtakım politikalar yürütmeye çalışmıştır (Kasalak, 2016: 429). Bu süreçte İngilizlerin, Osmanlı'ya yönelik yaşadığı politik değişimin arkasında tamamen İngilizlerin emperyalist politikalarının etkisinin olduğu görülmektedir.

Genel hatları ile 18. yy.'ın ortalarında siyasi manada başlayan Osmanlı-İngiliz ilişkileri, I. Dünya Savaşı süreci ile daha farklı bir boyuta evrilmiştir. Savaş başlamadan önce İngilizler lehinde yapılan faaliyetler sonuç vermeyince, Almanlar tarafına doğru politik yönelme yapan Osmanlı, İtilaf Güçleri'nin karşısında savaşa müdahil olmak durumunda kalmıştır (Yeşilyurt, 2018: 359). Değişen küresel siyasi dengeler neticesinde, Osmanlı'nın toprak bütünlüğünden yana olan politik tavrından vaz geçen İngilizler, daha sonrasında Osmanlı'yı düşman safına iterek, savaş sonrasında uygulamak istedikleri emperyalist politikalar için bir temel atmaya çalışmışlardır. Günün şartları içerisinde Osmanlı Devleti yöneticilerinin, Almanların yanında bu savaşa dahil olmalarının arkasında yatan önemli olgulardan birisinin de bu durum olduğu düşünülmektedir.

19. yy.'da öncelikle Avrupalı önemli devletlerin, Osmanlı'ya karşı uyguladıkları politik, askeri ve ekonomik faaliyetler, Osmanlı'nın Avrupa teşkilat ile teşrifat kaidelerini özümsemesine sebep olmuş, böylece ilk sırada İngilizler gelmek üzere Osmanlı, Avrupa'nın kontrolüne girmiştir (Işık, 2011: 45). Bir taraftan Osmanlı'nın modernleşmesi için baskılar yapan dönemin Avrupalı güçleri, diğer taraftan da bu modernleşme sürecini bahane ederek Osmanlı üzerindeki siyasi nüfuzlarını artırmışlardır. Bu güçler içerisinde yer alan İngilizler ise Osmanlı'nın yaşadığı değişim ve dönüşümleri teşvik edip Osmanlı toplumsal ve siyasal düzeninin, Avrupa ile benzeşmesinde emperyal bir gaye ile hareket etmişlerdir. Osmanlı, Avrupalı manada modernleşir ve dönüşürken, kısmen Avrupalı güçlere benzemek gibi bir sonuç ile karşılaşmış ve bu süreç Osmanlı'nın, daha kolay bir şekilde siyasal nüfuz altına alınmasına sebebiyet vermiştir.

Sadece siyasi ilişkiler ağı ile Osmanlı topraklarında istediği amaca ulaşamayacağını anlayan İngilizler, bir savaş ortamının gerekli olduğunu düşünerek, hareket etmeye çalışmışlardır. Bu temelde Osmanlı'nın düşman safında savaşa sokulmasının temel nedeni, savaş sonrasında oluşacak siyasal ortamda, tam manası ile Osmanlı topraklarını siyasal nüfuz altına almak olmuştur.

I. Dünya Savaşı sürecine gelindiğinde İngilizler, Osmanlı'ya yönelik politikalarının ana eksenini İngilizlerin Ortadoğu'daki çıkarları belirmemiştir. Bu temelde İngilizler, Osmanlı Devleti'nin iç dinamiklerini kendi çıkarlarına kullanabilmek amacıyla Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e savaş akabinde oluşmak üzere bir Arap Devleti kuracakları vaadini vererek onu, Osmanlı'ya karşı isyan ettirmişlerdir (Yavuz, 2024: 264). Yaşanan gelişmeler bir taraftan Osmanlı'nın Ortadoğu'dan uzaklaşmasına sebebiyet verirken, diğer taraftan Osmanlı'nın savunduğu "ümmeçilik" isimli fikir akımının da sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.

Bilindiği üzere uzun zamandır ‘‘ulusal çıkar’’ın süreklilikle karakterize edilen bir dış politika gerektirdiği yönünde genel kabul görmüş bir anlayış vardır, gerçekten de ‘‘ulusal çıkar’’ teriminin kullanımı, kişisel ve parti anlaşmazlıklarını aşan dış ilişkilerin yürütülmesi için mutabık kalınmış bir çerçeve oluşturmanın hem mümkün hem de arzu edilir olduğunu ima etmektedir (Hayes, 1988: 151). Bu temelde, İngiltere’nin gerek 20.yy. sürecinde gerekse daha öncesinde Osmanlı ile kurduğu ilişkilerde temel dayanak noktasının ‘‘ulusal çıkar’’ olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan İngiltere’deki politik aktif sınıflar arasında refah, güvenlik ve ahlaki değerlerin, Britanya anayasasının erdemleri ve üstünlüğüyle yakından bağlantılı olduğu yaygın olarak varsayılmıştır (Hayes, 1988: 152). İç toplumsal bütünlük oluşturmak adına, kendi değerlerini kapsayıcı bir şekilde eşitçe halkına sunduğunu ifade etmeye çalışan İngiltere, küresel siyasette aynı eşitlikçi anlayışı sürdürmemiş ve kolonyal bir geçmişe sahip olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

Genel hatları ile İngilizlerin Osmanlı ile olan ilişkileri, ‘‘ulusal çıkar’’lar ve sömürgeci hesaplar üzerinden okunması gerekmektedir. Osmanlı’ya yönelik İngilizlerin ürettiği tüm politikaların arkasında, bu iki temel amacın öne çıktığı anlaşılmaktadır. Günümüze gelindiğinde de İngiltere’nin dış politikasını oluşturan en önemli etmenin ‘‘ulusal çıkar’’ olduğu anlaşılmaktadır. Bu temel anlayış ile İngilizlerin, Türkiye’ye yönelik politikalar ürettiği görülmektedir.

Daha sonrasındaki sürece gelinecek olursa genel hatları ile İngiltere’nin, 20.yy.’da oldukça belirgin dış politika hedefleri olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Ocak 1973’te İngiltere’nin genişletilmiş Avrupa Ekonomik Topluluğu’na resmen girişi, İngiliz tarihinde sembolik öneme sahip bir tarih olmuştur, ayrıca İngiltere’nin nihai varış noktasının belirsiz kalması nedeniyle son on yıldır ertelenen çok sayıda pratik sorunun tartışılmasına da yol açmıştır (Younger, 1972: 579). Kıta Avrupası’nda ekseni oldukça belirgin bir dış politika yürüten İngiltere, daha önceki dönemlerde olduğu gibi 20.yy.’a gelindiğinde de Kıta Avrupası’nda kendisine öncü bir rol biçmiştir. İngiltere, bu rol içerisinde Türkiye ile de ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir.

Sonrasında ise bu topluluğa üyeliğin, İngiltere’nin mevcut politikalarında keskin bir tersine dönüşe neden olmaması gerektiği yönünde bir genel kanı ortaya çıkmıştır (Younger, 1972: 591). Tarihinin önemli bir bölümünde, Kıta Avrupası ile bütün bir dış politika yürütmeye çalışan İngiltere, ortaya koyduğu dış politika ile Kıta Avrupası’na öncü bir noktada bulunma eğilimi göstermiştir.

2. I. Dünya Savaşı Sürecinde İngilizlerin Osmanlı Siyaseti

20. yy.’daki toplam savaşların, bu savaşlara dahil olan ülkelerin iç nüfusları üzerinde önemli bir etkisi olduğuna dair makul bir şüphe olamaz, en belirgin olanı, milyonlarca genç insanın orduya alınması olmuştur, ayrıca üretimin, savaş endüstrilerine doğru büyük bir yeniden yönlendirilmesi yaşanmıştır ve bunun, istihdam ile tüketim üzerinde büyük bir etkisi olmuş, son olarak savaşan ülkelerin çoğunda, kıtlıklar ve hükümet kontrolleri nedeniyle günlük yaşamda önemli kısıtlamalar ortaya çıkmıştır (Reid, 1988: 16). Bu süreçte, savaşa dahil olan Osmanlı Devleti’nin de aynı sorunlar ile hemhal olduğu görülmektedir. Savaşın getirdiği ağır

yükler nedeniyle Osmanlı'nın sahip olduğu iç sorunların derinleştirdiği ve bu derinleşen sorunlar üzerine İngilizlerin, politika üretebilme kabiliyetlerinin arttığı sonucu karşımıza çıkmaktadır.

20 yy.'da yaşanan savaşların, Osmanlı üzerinde olduğu gibi diğer dünya toplumları üzerinde de birtakım etkiler gösterdiği anlaşılmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın Britanya'daki toplumsal yaşam üzerindeki etkisine dair son araştırmalardaki en çarpıcı genel temalardan biri, toplumsal ilişkilerde genellikle düşünüldüğünden çok daha az niteliksel değişim olduğunu göstermesidir (Reid, 1988: 17). Diğer dünya toplumlarına nazaran İngilizlerin, I. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan olumsuz durumlardan, daha az etkilendikleri sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Bu durumun gerçekleşmesinin birden çok sebebi olabilir, lakin İngilizlerin bu savaş kendi topraklarının dışına yıkması sebebiyle ve yaşanan mücadelenin, bir ada ülkesine sahip olan İngiltere'nin dışında yaşanıyor olması hasebiyle ortaya çıkan toplumsal sorunlardan, İngilizlerin daha az oranda etkilendikleri düşünülebilir. Yaşanan süreç, her savaşın bir fayda-maliyet denklemi üzerinde ilerlediğini göstermektedir. Bu temelde, bu savaşın büyük maliyetini üstlenen tarafın İngilizler olmadığı anlaşılmaktadır. Dönemin şartları içerisinde İngiliz karşıtı devletlerin, güçlü bir donanmaya sahip olmaması nedeniyle İngilizlerin ana yurtlarının büyük bir saldırı altında kalmadığı görülmektedir.

İngilizlere karşı olan tedirginlikleri sebebiyle Sultan II. Abdülhamit, diğer ülkelerle sağlıklı ilişkiler yürüterek veya bu ülkelerin aralarındaki sorunları kullanarak, uluslararası alanda Osmanlı'ya bir güç dengesi oluşturmaya gayret etmiştir (Bolat, 2014: 21). Bu devletlerin başında ise Rus İmparatorluğu gelmiştir. Dönemin şartları içinde İngilizlere karşı oldukça ustaca bir siyaset yürüten Osmanlı, ilerleyen süreçte İngilizlerin Osmanlı'nın iç siyasetine de müdahale etmesi ile dış siyasetteki denge politikasında, başarısız sonuçlar ile karşılaşmıştır. Bu temelde Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'na geline süreçte, “denge politikası”nda başarısız olmasının temel nedenini İngilizlerin, Osmanlı'nın iç işlerine karışmasında aramak gerekmektedir.

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinde, uzun vadeli nedenlerin, kısa vadeli taktik kararlarla birleşmesine tanık olunmuştur, krizin ivmesi sermayeden sermayeye farklılık gösterse de politika yapıcılarının elindeki sınırlı seçenekler, ancak Doğu Avrupa dinamikleri dikkate alındığında açıklanabilir (Williamson, 1988: 816). Yaşanan süreç, savaşın başlangıç ve yayılış dönemlerinde İngilizlerin, ateşten daha uzak bir konumda olduklarını göstermektedir. Temelde, yaşanan savaşın en ağır bilançosunu hesap edebilmek için Doğu Avrupa'nın ve Osmanlı Devleti'nin yaşadığı dönüşüme odaklanmak gerekmektedir. İngilizlerin, bu ağır bilançonun oluşmasında önemli bir payının olduğu da hesaba katılmalıdır.

Öte yandan 1908 senesinde İngilizler, sosyal güvenlik sistemini münakaşa ederken, aynı sene içinde Osmanlı'da çok önemli gelişmeler yaşanmıştır (Yavuz, 2019: 18). Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin siyasal manada yaşadığı önemli birtakım değişiklikler kendini göstermiştir. Özellikle meşrutiyetin ilanı, Osmanlı siyasal sistemi için büyük bir değişimi ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte yaşamış olduğu siyasal çalkantılar, her yönü ile İngilizler için büyük bir önem ifade etmiştir. Özellikle padişahın siyasi gücünün ve hilafet gücünün zayıflatılması, İngiliz siyasal aklı için en önemli öncelik olarak görülmüştür.

Bilindiği üzere 1912'den savaşın arifesine kadar Fransa ve Rusya, Üçlü İtilaf'ı bir ittifaka dönüştürmek için çalışmışlardır, Paris, Londra'ya donanma meseleleri hakkında Rusya ile görüşmesi için baskı yaparken, Britanya ile kendi askeri ve donanma düzenlemelerini tanımlamak için gayretle çalışmıştır (Williamson, 1988: 797). Dönemin öncü güçlerinin kafalarında tasarladıkları dünya için bir formül olarak ortaya koymaya çalıştıkları I. Dünya Savaşı, kimi yönleri ile bu savaşı tasarlayanların çıkarlarına olan sonuçları doğurmuştur, lakin daha sonrasında yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler, yeni bir dünya savaşının yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu temelde ortaya çıkan sonuç, dönemin öncü güçlerinin yaşanan süreci tam olarak okuyamadıklarını göstermektedir. Bu süreçte İngilizlerin de çeşitli stratejik hatalar yaptığı ve özellikle Osmanlı ile mücadele konusunda, ağır yaralar aldıkları anlaşılmaktadır.

1913 senesinde Balkan devletleri, kendi aralarındaki sorunlara çözmek ve Osmanlı Devleti'nden kopardıkları toprakları, İngiltere gibi bir büyük aktörün öncü rolü ile paylaşmayı umarken, David Lloyd George (Eski Birleşik Krallık Başbakanı), İngilizlerin refah seviyesini yükseltmek maksadı ile kırsal alanlardaki insanların problemlerine, daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır (Yavuz, 2019: 23). Yaşanan süreç, her yönü ile Osmanlı'nın bir çöküş sürecine doğru sürüklendiğini, İngilizlerin ise bu çöküş sürecini hızlandırmak için ellerinden geleni yaptıklarını göstermektedir. Gerek siyasi gerekse teolojik olarak Osmanlı'yı zayıflatmaya çalışan İngilizler, bir dönemler "Avrupa'nın hasta adamı" olarak adlandırdıkları Osmanlı'yı, I. Dünya Savaşı ile tam olarak tarihten silmeye çalışmışlardır.

10 Ağustos 1914 tarihinde Akdeniz'de İngiliz donanmasının kovalamasından kaçan Goeben ve Breslau isimli Alman savaş gemileri, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek, Osmanlı'ya sığınmışlardır (Gül, 2020: 743). Daha sonrasındaki süreçte bu savaş gemilerinin, Osmanlı adına Rus topraklarını bombalaması ile Osmanlı Devleti sıcak savaşın içine girmiştir. Bu süreçte İngilizlerin, Osmanlı'yı Almanların yanında savaşa itmek gibi bir gayeyi takip ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'ni düşman safına itmek adına İngilizlerin yürütmüş olduğu faaliyetler, Alman savaş gemilerinin Osmanlı'ya sığınması ile amacına ulaşmıştır. Her yönü ile savaşa sürüklenmeye çalışılan Osmanlı Devleti, İngilizler, Almanlar ve Rusların yoğun çabaları sonucunda sıcak savaşın içine girmiştir.

İngilizlerin, Osmanlı topraklarına yönelik ilgisinin bir hayli eski dönemlere uzandığı bilinmektedir. Özellikle Osmanlı toprağı olan stratejik olarak önemli ve doğal kaynaklar yönünden zengin bölgeler, İngilizler için her daim öncelikli bir konumda olmuştur. Bu nedenle İngilizlerin, bu bölgelere yönelik dönem dönem politikalar ürettiği görülmüştür. Genel itibari ile bu politikaların temel amacı, sömürgecilik olmuştur. Pek tabii ki bu bölgelerin başında da Kıbrıs gelmiştir. Bilindiği üzere Kıbrıs'ın stratejik yeri nedeniyle İngilizler, 1878 Kıbrıs Sözleşmesi ile adaya yerleşmişlerdir, İngilizler açısından adanın stratejik konumunu ön plana çıkaran temel unsur ise Ruslar olmuştur (Özçelik, 2023: 39). Rusların, sıcak denizlere inmesini engellemek amacıyla böyle bir adım atan İngilizler, Osmanlı üzerindeki nüfuzlarını kullanarak, olası bir Rus ilerleyişini engellemeye çalışmışlardır.

I. Dünya Savaşı'ndan hemen önceki süreç analiz edilince, İngiltere dahil birçok büyük devlet, Osmanlı'nın savaşa katılmasına sıcak bakmamışlardır. İngiltere ise halifeliğin gücü nedeniyle bu durumdan olumsuz etkileneceği konusunda, kaygılara sahip olmuştur (Kaşığığun, 2009: 329). Savaş arifesinde bu temelde bir siyaset yürüten İngilizler, daha sonrasında

Osmanlı'nın hilafet gücünü kırmak için çeşitli politikalar üretmeye çalışmışlardır. Özellikle Arap coğrafyasında ürettikleri politikaların temel nedeni, bu olgu olmuştur. Akabinde ise İngilizler, Osmanlı üstündeki nüfuzları ile hilafetin gücünü kıldıklarını anladıkları anda Osmanlı'yı, düşman devletler safında savaşa dahil etmek yönünde yoğun bir çaba harcamışlardır. Kısa süre içerisinde ise bu çabanın, İngilizler açısından olumlu bir sonuç verdiği anlaşılmıştır.

Görüleceği üzere, I. Dünya Savaşı'na katılan önemli güçler arasında kitle ordusuna sahip olmayan ve zorunlu askere alım yoluna gitmeyen tek devlet, Britanya olmuştur (Wiest, 2002: 104). Büyük bir savaşın eşiğine gelen Britanya'nın, çok ciddi bir askeri güce ihtiyacı olmasına karşın, böyle bir askeri imkânı bulunmaması İngilizleri, farklı arayışlara itmiştir. Bu noktada İngilizlerin attığı en önemli adım, sömürge ülkelerden asker toplamak olmuştur. Böylece özellikle Müslüman toplumlardan, askerler toplanmaya çalışılmıştır. Bu adımın başarılı olması için ise öncelikle Osmanlı'nın hilafet gücü, azaltılmaya çalışılmıştır. Müslüman toplumlar üzerinde anti-Osmanlı faaliyetler yürüten İngilizlerin, bu politikadaki temel amacı, bu durum olarak öne çıkmıştır. Ayrıca bu politikanın İngilizler harici, Osmanlı karşıtı olan devletler tarafından da uygulandığı bilinmektedir.

Süreç içerisinde İngilizlerin genel amacı, hayati kıymetteki petrol alanlarının korunması olmuş bu temelde ilk saldırılarını Mezopotamya'ya yapmışlardır (Wiest, 2002: 115). Gerek savaş sürecinde gerekse daha sonraki dönemde, İngilizler için çok önemli bir enerji kaynağı olarak petrol görülmüştür. İngilizler tarafından petrolün kontrolünü ele geçirmek adına bu süreçte, ciddi bir mücadele verildiği anlaşılmaktadır. Petrol yönünden kıymetli olan bölgelerin Osmanlı yönetimi altında bulunması ise Osmanlı'yı doğal olarak İngilizlerin karşısında konumlandırmıştır.

3. 1923 Sonrasında İngiliz Dış Siyasetinde Türkiye

Bilindiği üzere İngiltere, milli mücadele sonrası dönemde ilk olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu durumları, sıkı bir şekilde takip etmekle işe koyulmuştur (Boyar, 2014: 1164). Bu dönem içerisinde Türkiye'nin, imparatorluk ardılı bir ülke olması nedeniyle iç siyasette çeşitli sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Aynı şekilde dış siyasette de Osmanlı'dan kalan sorunlar, Türkiye için önemli bir konu olmuştur. Bu konuların en başında ise boğazlar meselesi gelmiştir.

Süreç içerisinde tüm bu farklılaşmalara karşın, 22 Kasım 1922 tarihinde başlatılan Lozan Barış Konferansı'ndan önce İngiliz temsilcisi Lord Curzon, müttefikler içinde Türkiye'ye karşı diplomatik bir beraberlik sağlayarak; Boğazlar konusu, Türklerin Meriç'in batısına geçmesini engelleme, Ege Adaları'nın Yunanistan ve İtalya'da bırakılması gibi meselelerde, görüş birliği ile konferansta bulunmalarını sağlamıştır (Alacı ve Akdeniz, 2021: 179). Yaşanan süreç, tıpkı savaş sürecinde olduğu gibi savaştan sonraki barış görüşmeleri sürecinde de İngilizlerin, Türkleri oldukça sınırlamaktan yana bir politika sergilediklerini göstermektedir. Bu temelde ilerleyen süreçte Türkiye'nin mevcut konularda, yeni düzenlemelere ihtiyaç duyduğu anlaşılmıştır. Birtakım konularda Türkiye açısından olumlu gelişmeler yaşansa da özellikle Yunanistan ile Ege ve Akdeniz'de yaşanan ihtilaf, günümüze kadar gelmiştir. Günün şartları içerisinde, küresel bir aktör olan İngiltere'nin uyguladığı politikalarla ve küresel siyasetteki etkin nüfuzu ile Türkiye'yi, bir sorunlar yumağının içerisine ittiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan 1930'lu yıllar sonrasında Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişim gösterdiği anlaşılmıştır, bu durumun temelinde ise İtalya'nın 1935 senesinde Habeşistan'a saldırısı sonucunda, Akdeniz'de bir gerginlik oluşmuş ve İngiltere, tıpkı diğer Akdeniz devletleri ile yaptığı gibi, Türkiye ile de bir ittifak yapmaya çalışmıştır (Atabey, 2015: 27). Günün siyasi şartlarının gerektirdiği gibi bir dış politika yürüten İngiltere, tıpkı daha öncesinde olduğu gibi çıkarları ekseninde Türkiye ile dönem dönem yakınlaşan ya da oldukça uzaklaşan bir konumda bulunmuştur. Osmanlı'ya karşı yürüttüğü politikaların benzerlerini, Türkiye'ye karşı da yürütmeye çalışan İngiltere, tam manası ile bir "realpolitik" tutum sergilemiştir. En nihayetinde ise iki ülke arasında atılan siyasi adımlar, Türkiye'nin de çıkarına olmuştur.

Lozan'dan arda kalan önemli bir sorun, İngiltere'nin mandası altına bırakılan ve Irak'ı da yakından ilgilendiren Musul sorunu olmuştur, Lozan'da bu konunun, Türkiye ve İngiltere tarafından çözüme ulaşmaması noktasında karar verilmiştir (Tuncer, 2021: 102). Lozan'da Türk heyeti, Musul konusunda olumlu bir sonuç alamayacağını düşündüğü için Musul konusunu, ertelemekten yana bir tavır takınmış ve İngiltere'de bu konuda, aynı yaklaşımı sergilemiştir. Daha sonrasındaki süreçte ise İngilizlerin yoğun etkisi ile Musul konusunda Türkiye, ortaya koyduğu hedefe ulaşamamıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında ise İngilizlerin, yoğun bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu süreçte Türkiye, Musul'u İngiltere'ye vermedikçe Doğu'daki kışkırtmaların sonlanmayacağını, genç Türkiye'nin toprak bütünlüğünün önemli sorunlarla karşılaşacağını düşünmekte ve Milletler Cemiyeti'nin (1920-1946) alacağı karara uyarak, Musul'u bırakmaktan başka bir yol görememiştir (Tuncer, 2021: 106). Bu düşüncenin Türk tarafında ortaya çıkmasında, çeşitli haklılık paylarının olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin yeni bir devlet olması ve mevcut sınırları içerisindeki kazanımları korumasının, daha öncelikli olduğunu düşünmesi, oldukça mantıklı bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan 1925 tarihinde Şeyh Sait ayaklanması yaşanmıştır, bazı yazarlar bu isyanda İngilizlerin varlığından söz etmişlerdir (Aksin, 1997: 61). Erken dönem Cumhuriyet tarihi için oldukça önemli bir olay olan bu isyanda, İngilizlerin rolünün olduğu düşünülmeli, Türkiye'deki birtakım çevrelerin İngiliz etkisinden ne derece rahatsızlık duyduklarını, gün yüzüne çıkarmıştır. Bu temelde erken dönem Cumhuriyet tarihinde İngilizler ile siyasi ilişki kurma konusuna, oldukça temkinli yaklaşılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır.

1923 sonrasında, Musul gibi İngiltere ile Türkiye arasında sorun yaşanan bölgelerden bir diğeri de Kıbrıs olmuştur. Kısmen İngilizler ile Amerikalıların da katkısıyla 1960 yılındaki Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs'ın bir manada Türkiye tarafından yeniden kazanılması, Türk politikacılarının Cumhuriyet tarihi içerisindeki çok önemli başarılarından biri olarak görülmüştür (Uslu, 2001: 263). Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyet dönemine intikal eden bir sorun olarak Kıbrıs sorunu, çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bu sorunun ortaya çıkmasında ve daha sonrasında ise Türkiye ile Yunanistan arasında oldukça ciddi bir soruna dönüşmesinde, İngilizlerin büyük bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye, 1960 senesindeki gelişmelerle bir manada kaybettiğini düşündüğü Kıbrıs'a tekrar ortak olmuş, 1974 yılındaki Kıbrıs harekatiyle de Kıbrıs Türk toplumunun kendi özerk yönetimine kavuşmasının yolu açılmıştır (Uslu, 2001: 299). Özü itibari ile Kıbrıs konusunda Türkiye'nin diplomasiden savaşa evrilen, daha sonrasında ise yine diplomatik bir soruna

dönüşen Kıbrıs konusunda, yoğun bir mesai harcadığı anlaşılmaktadır. Bu temelde önümüzdeki süreçte de siyaset masasında Kıbrıs konusunda, Türkiye'nin yoğun bir mesai harcayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü, İngiltere'nin Kıbrıs üzerinden Akdeniz'de önemli oranda bir çıkarı bulunmaktadır.

Genel hatları ile 1923 sonrasında Türkiye, kendi egemenlik haklarını korumak için elinden geleni yapmış, Fransa ve İngiltere gibi devletler ise kapitülasyonlar dönemindeki kazanımlarını, terk etmekte zorluk yaşamışlardır (Zürcher, 2000: 292-293). Her yönü ile Türkiye için 1923 sonrası zor bir siyasal dönem olarak, kendini göstermiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin yaşadığı sorunlarda ise İngiltere'nin sahip olduğu alışkanlıkların önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı üzerinde elde ettiği ayrıcalıkları, Türkiye üzerinde de sürdürmek taraftarı olan İngiltere, dönem dönem Türkiye ile sorunlar yaşamıştır.

Musul sorunu nedeniyle İngiltere ile oldukça kötü olan ilişkiler, bu sorun aleyhimize sonuçlanmasına rağmen, 1926 yılından başlayarak dostluk kapısının açılmasına engel olmamıştır, dahası 1936 yılında İngiliz Kralı VIII. Edward'ın, Mustafa Kemal Atatürk'e resmi olmayan bir ziyaret gerçekleştirdiği bilinmektedir (Aksin, 1997: 86). Süreç içerisinde yaşanan tüm sorunlara karşın, Türkiye'nin sorunsuz bir dış politika yürütmekten yana olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'nin yürütmüş olduğu bu politikaya karşın, İngiltere'nin aynı dostane anlayışla yaklaşmadığı görülmüştür.

Daha sorasındaki süreçte ise görüleceği üzere 1930'ların sonlarına doğru olası bir İtalyan saldırısı, Türkiye'yi endişelendirmiştir, akabinde ise 1939 senesinde İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi, Türkiye, İngiltere ve Fransa'yı birbirine yakınlaştırmıştır (Zürcher, 2000: 295). Küresel alanda yaşanan güç değişimleri ve yeni tehditlerle birlikte, dönem dönem Türkiye ve İngiltere'nin birlikte hareket etmek noktasına geldiği anlaşılmaktadır. Yaşanan tüm gelişmeler neticesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin, bir dostluk ya da stratejik ortaklık seviyesine ulaştığını ifade edebilmemiz mümkün değildir. İngiltere'nin 1923 sonrasında Türkiye'ye karşı uyguladığı temel politika, bölge üzerinde daha önce elde ettiği kazanımları korumak ve bölgedeki nüfuzunu sürdürmektir.

Bilindiği üzere 1931-1936 yılları içinde İngiliz dış politikasında Almanya, İtalya ile Japonya odaklı birtakım sorunlar yaşanmıştır, zaman içerisinde Winston Churchill (1940-1945 ve 1951-1955 dönemi Birleşik Krallık Başbakanı) öncülüğünde, bu dönemin akabinde günümüze kadar, birçok tarihçi eliyle eleştirilen bir dış politika izlendiği görülmüştür (Özkan Borsa, 2016: 64). Genel itibari ile bu süreçte İngilizlerin yürüttüğü dış politikanın eleştirilmesinin temel nedeni, dönemin savaş yanlısı olan Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerine, İngiltere'nin engel olmaması olmuştur. İngiltere'nin bu süreçte, böyle bir dış politika yürütmesinin temel nedeni ise kendi çıkarları olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sürecine girildiğinde, İngiltere'nin savaş yolu ile küresel alandaki çıkarlarını koruyacağına inandığı görülmüştür. Bu mantık temelinde, II. Dünya Savaşı'na giriş sürecinde İngiltere'nin, Türkiye'yi yanına çekmek için ciddi bir mücadele verdiği anlaşılmıştır.

Daha sonrasındaki süreçte ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere arasındaki ilişkiler, II. Dünya Savaşı akabine kadar devamlı gergin bir görünümde olmuştur, İngilizler öncelikli olarak, ABD'nin bir İngiliz sömürgesi konumunda iken kendi bağımsızlıklarını kazanmamalarını, kabul etmekte zorlanmışlardır (Tüysüzöğlu, 2011: 10). Bu temelde, uzun bir

süre ABD ile ilişkilerinde oldukça ihtiyatlı davranan İngiltere, II. Dünya Savaşı'nda küresel siyasetin bir getirisi olarak, ABD ile sıkı bir iletişim içerisinde olmak zorunda kalmıştır. Bu dönem sonrasında da ABD ile ilişkilerinde oldukça dikkatli adımlar atmaya çalışan İngiltere, dönem dönem Türkiye'nin, ABD ile yakınlaşmasından tedirginlik duyduğunu belli etmiştir. Çünkü küresel siyasi hedeflere sahip her iki ülke için de Türkiye'nin, oldukça önemli bir noktada konumlandığı anlaşılmıştır.

4. İngiltere-Türkiye İlişkilerinin Geleceği Üzerine

Türkiye'nin komşu ülkelerle ve dünya ile barış, huzur ile istikrar çabası, her türlü etkinlikte üst derecede dikkatli olmasını gerektirmiştir (Çelik, 2023: 129). Bu anlayış çerçevesinde Türkiye'nin, 1923 sonrasında İngiltere ile de oldukça dikkatli bir ilişki ağı geliştirmeye çalıştığı gözlenmiştir. Süreç içerisinde İngiltere'nin ise Osmanlı'dan kalan birtakım sorunlar sebebi ile Türkiye'yi bir sorun yumağının içerisine çekmeye çalıştığı gözlenmiştir.

İlerleyen süreçte iki ülke arasında, iyi yönde bazı gelişmelerin olduğu da anlaşılmıştır. Bu temelde iki ülke arasında köprünün kurulmasında, İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 senesinin Ekim ayında yaptığı Türkiye ziyareti, oldukça ciddi bir yere sahip olmuştur (Köse, 2022: 209). Oldukça önemli bir tarihte gerçekleşen bu ziyaret, küresel siyaset için de önemli bir gelişme olmuştur. Aynı tarih içerisinde dünyayı etkileyen bir küresel ekonomik kriz yaşanırken, İngiltere'nin Türkiye'ye yaptığı bu ziyaret, oldukça dikkat çekmiştir. İlerleyen süreçte ise iki ülke arasında temel anlaşmazlık konuların başında, Akdeniz'in gelmesi ise oldukça manidar bir durum olmuştur.

Özü itibarıyla İngiltere, 1925 akabinde Türkiye'yi kendi politikaları ekseninde yönlendirmeye gayret ederek, diğer devletler gözünde prestij kazanma amacı gütmüştür (Arslan, 2022: 424). Türkiye'nin egemen bir devlet olduğu gerçeğini görmezden gelmeye çalışan bu yaklaşım, pek tabii ki Türkiye tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu temelde erken dönem Cumhuriyet tarihinde, Türkiye ve İngiltere ilişkilerinin üst bir seviyeye ulaştığı görülememiştir.

Sonrasındaki süreçte Türkiye, küresel siyasette barış arayışının bir getirisi olarak İngiltere ile daha yapıcı ilişkiler kurmanın yollarını aramıştır. Örneğin 1937 senesinde bir ittifak antlaşması yapmak için Türkiye'den yapılan teklif, böyle bir antlaşma yapmaya şartların uygun olmadığı nedeni ile İtalya ve Almanya'ya karşı yatıştırma siyaseti güden Arthur Neville Chamberlain Hükümeti'nce olumsuz cevaplanmıştır (Atabey, 2014: 297). Günün şartları içerisinde Kıta Avrupası ile sıkı bir ilişki kurmayı, Türkiye ile kuracağı yakın ilişkilere tercih eden İngiltere, istediği sonuca ulaşamamıştır. II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Almanya ve İtalya ile ilişkilere oldukça önem veren İngiltere, savaş başladıktan sonra ise Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmak, hatta müttefik olmak için ciddi bir mücadele vermiştir.

Daha sonrasındaki süreçte ise İngiltere'nin, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik koyulduğu operasyona karşı benimsediği olumsuz yaklaşım, Türk-İngiliz ilişkilerinde oldukça olumsuz bir etkinin oluşmasına sebebiyet vermiştir (Coşkun, 2015: 455). Özelde Kıbrıs genelinde ise Akdeniz'e yönelik tüm İngiliz politikalarında, Türkiye'nin denklem dışına atılmaya çalışıldığı anlaşılmıştır. Bu noktada 1960'lar sonrasında ABD ve İngiltere ortaklığında Akdeniz'e yönelik

oluşturulan tüm politikalarda, bu durumun etkisi görülmüştür. İngiltere'nin ortaya koyduğu bu siyasal iradeye karşın Türkiye, Akdeniz konusundaki hassasiyetini hem masada hem de sahada ortaya koymuştur.

Öte yandan Türkiye ve İngiltere Parlamento Heyetlerinin 1947 yılındaki birbirlerini ziyaretlerinin alt yapısı, Parlamentolararası Birlik'in 1947 yılı başındaki çalışmaları sürecinde oluşmuştur (Özcan, 2023: 154). Önemli bir tarihte gerçekleşen bu ziyaret, iki ülke ilişkilerinde yeni bir seviyenin oluştuğunu göstermiştir. Henüz Soğuk Savaş yıllarının ilk dönemlerine denk gelen bu gelişme, küresel siyaset için önemli bir yer tutmuştur. Süreç içerisinde tıpkı ABD gibi İngiltere'nin de Sovyet tehdidine karşı, Türkiye ile iyi ilişkiler kurma arayışında olduğu anlaşılmıştır.

Anlaşılabileceği üzere İngiltere'nin doğu ülkelerindeki siyasi varlığı ciddi bir uyum, iş birliği ile tüm etkili gruplar hakkında bilgiye sahip olmasıyla mümkün olacak gibi görünmüştür (Polat, 2020: 431). Bu temelde İngiltere'nin, süreç içerisinde Türkiye gibi Doğu medeniyetlerine öncülük edebilme kapasitesine sahip ülkelerle daha farklı bir kulvarda ilişki yürütmekten yana olduğu anlaşılmıştır. Bir yandan kendi kıtasındaki siyasal süreci, diğer yandan ABD ile küresel siyasi yarış sürecini yürütmek zorunda olan İngiltere, öte yandan Doğu toplumları üzerindeki çıkarlarını korumak için de ciddi bir mücadele içerisinde olmuştur. İki dünya savaşı arası dönemde, genel hatları ile İngiliz dış politikasının, bu üç ayak üzerine gelişim gösterdiği anlaşılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sürecinde İngiliz siyasal aklının, bu yaklaşımda oldukça ısrarcı olduğu görülmüştür.

1999 senesinde AB (Avrupa Birliği) Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınması ile 2004 senesi AB Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ve AB üyelik müzakerelerine başlanmasına karar kılınmasında İngiltere, Türkiye'yi desteklemiş ve bu nedenle Türkiye nezdinde İngiltere, ayrıcalıklı bir konuma ulaşmıştır (Sapmaz, 2022: 156). Türkiye için oldukça önemli bir dönemde ve önemli bir eşikte İngiltere'den önemli bir destek geldiği görülmüştür. İlerleyen süreçte ise bu desteğin getirisi olması gereken nihai sonucun, ortaya çıkmadığı anlaşılmıştır.

2010 senesinin Mayıs'ında, İngiltere'de yapılan genel seçimler ile İngiltere'de 13 yıl iktidar olan sol iktidar sona ermiş ve İşçi Partisi'nin, Türkiye'nin AB üyeliği konusuna verdiği ciddi destek dolayısıyla bu durum, başta Türkiye tarafında kısmen endişeye sebebiyet vermiştir (Örmeci, 2018: 591). İlerleyen süreçte Türkiye'nin bu endişede, yer yer haklı olduğu görülmüştür. Türkiye'nin AB üyeliği konusunda, İngiltere'nin ciddi bir adım atmadığı anlaşılmıştır. İngiltere'nin bu konuda ciddi bir adım atmamasının birden çok sebebi olabilir. Lakin süreç içerisinde Türkiye'nin AB üyeliği konusunda İngiltere'nin, gerekli desteği vermemesinin sebebini, siyasi iktidarlar üzerinden okumak yerine, kadim devlet kimliği düzeyinde okumak, daha doğru sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Kendi geleceğini dahi AB içerisinde görmeyen İngiliz siyasal aklının, bu süreçte Türkiye'nin AB üyeliği için ciddi bir uğraş vermesi de olası gözükmemektedir.

İniş ve çıkışlarla bugüne gelen Türk-İngiliz ilişkileri, her iki tarafı da memnun edecek bir seviyeye ulaşmamıştır. Türkiye, tüm dünya ülkeleri ile olduğu gibi İngiltere ile de ilişkilerinde “devletlerin egemen eşitlik ilkesini” gözeterek hareket etmesine karşın, İngiltere birçok ülke ile olduğu gibi Türkiye ile de ilişkilerini kurarken, tarihten gelen ayrıcalıklarını devam ettirmek

gayesi taşımıştır. Ayrıca, Türkiye'nin bulunduğu stratejik konum ve sahip olduğu sosyo-kültürel miras, İngiltere için büyük bir tedirginliğe sebep olmuştur. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada, sahip olduğu tarihi miras ile aktif bir dış politika üretmesinden rahatsızlık duyan İngiltere, süreç içerisinde Türkiye'yi Ortadoğu'daki sorun yumağının içerisine çekmeye çalışmıştır. Bu noktada, İngiltere öncülüğünde Türkiye'yi dış politikada sınırlamak için etnik ve dini sorunlar üzerinden Türkiye'ye karşı bir politika yürütülmüştür. Mevcut arka plan dahilinde iki ülke ilişkilerinin kısa dönemde bir dostluk seviyesine ulaşacağını beklemek, pek de olası gözükmemektedir.

Sonuç

Gerek kültürel gerekse ticari gerekse de politik olarak iki ülke arasında derin bir iletişimin olduğu bilinmektedir. Öte yandan oldukça ciddi bir siyasi yapıya sahip olan Türk-İngiliz ilişkilerinin kökenleri, bir hayli geçmiş dönemlere uzanmaktadır. İki toplum arasındaki ilişkileri, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi Türk-İngiliz ilişkileri olarak, iki döneme ayırmak mümkündür. Bir döneme kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana tavır alarak, Osmanlı üzerindeki çıkarlarını korumaktan yana tavır sergileyen İngilizlerin, I. Dünya Savaşı'na gelen süreçte, Osmanlı'nın parçalanması için politika yürüttükleri görülmektedir.

1923 sonrasında ise Osmanlı'dan kalan çeşitli sorunlar üzerinden Türkiye'yi etki altına almaya çalışan İngiltere, özellikle Osmanlı'dan kalan ayrıcalıklarının devam ettirmenin peşinde olmuştur. İlerleyen süreçte iki ülke arasında, dönem dönem ilişkilerde birtakım ilerlemeler yaşansa da genel manada Türk-İngiliz ilişkilerinde, bir güvensizlik psikolojisinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin her daim “devletlerin egemen eşitliği ilkesi”ni korumaktan ve dünyada barış sağlamanın yollarını aramaktan yana tavır almasına karşın, İngiltere'nin her daim kendi çıkarları ekseninde bir dış politika yürüttüğü görülmüştür. Bu temelde, İngiltere'nin özellikle Ege'de, Akdeniz'de ve Ortadoğu'da yürütmüş olduğu politikalar, Türkiye'nin bu bölgelerde ciddi sorunlarla karşılaşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Kıbrıs konusu, Doğu Akdeniz meselesi ve Ege adaları sorununda İngiltere'nin, Türkiye'nin tezlerinin tam da karşısında bir konumda yer aldığı gözlenmiştir.

Özü itibari ile II. Dünya Savaşı sonrası dönemde İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik politikaları, ABD faktörü üzerinden okunmalıdır. Özellikle Ortadoğu'da politika üretmeye çalışan İngiltere'nin, ABD ile stratejik ortaklık yaptığı anlaşılmıştır. Gerek Afganistan'daki savaşta gerekse 2003 Irak savaşında bu stratejik ortaklığın etkisi görülmüştür.

İki önemli güç arasındaki stratejik ortaklıkta, farklı iki rolün ortaya çıktığı anlaşılmıştır: ABD, sahip olduğu askeri teknoloji ve büyük ordusu ile bu ortaklığın tarafı olurken, İngiltere ise derin siyasal aklı ile bu stratejik ortaklığın tarafı olmuştur. İlerleyen süreçte iki önemli aktör arasında fikir ayrılığı yaşandığı görülmüştür. Özellikle Türkiye ile ilişkiler söz konusu olduğunda, her iki gücün de farklı örgütler üzerinden Türkiye ile daha yoğun bir ilişki ağı kurmak için mücadele verdiği anlaşılmıştır.

Bu noktada İngiltere'nin, bir dönemler Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekten yana olduğu görülmüştür. Bu politik tutumda İngiltere'nin temel amacı, Türkiye ve ABD yakınlaşmasını biraz olsun gevşetmek olmuştur. Bunun karşısında ABD ise Türkiye'nin NATO

(Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) içerisindeki konumuna, önemli bir misyon yüklediğini ifade ederek, Türkiye'nin AB üyeliğine mesafeli olduğunu göstermiştir.

Çeşitli sorunlar ve belli imkanlar üzerine ilerleyen Türk-İngiliz ilişkilerinin, bugün için çok iyi bir seviyeye ulaştığını ifade edebilmemiz mümkün değildir. İki ülke ilişkilerinin gelişebilecek birden çok yönü bulunmaktadır. Lakin her iki ülkenin de sahip olduğu sosyo-politik miras, dönem dönem iki ülke ilişkilerinde tıkanıklığa sebebiyet vermektedir. Bu noktada İngiltere'nin, küresel siyasette yaşanan değişimleri yeniden okuması gerekmektedir. Değişen şartlar ile beraber Türkiye'nin, kendi bölgesinde ve küresel alanda edindiği siyasal konumunu ve hedeflerini, idrak etmeye çalışmalıdır. Bu temelde İngiltere'nin oluşturacağı politikaların, her iki ülkenin de çıkarına hizmet edecek bir konuma ulaşması gerekmektedir. Aksi bir durumda yani, İngiltere'nin ürettiği politikaların, Türkiye üzerinde İngiliz siyasi nüfuzunu korumak maksadı ile oluşması, Türkiye'nin buna karşı olması ve ilişkilerin tıkanması anlamına gelmektedir. Öte yandan Türkiye, dış politikada gerek bölgesel gerekse küresel birden çok aktör ile ilişki kurma imkanına sahip bir ülkedir. Türkiye, artık terör örgütleri üzerinden dar hesaplar dahilinde dizayn edilecek bir ülke konumunda değildir. Bu temel gerçekliğin, İngiliz siyasal aklı tarafından kavranması, iki ülke ilişkilerinin gelişmesi için önemli bir eşik konumundadır.

Extended Abstract

England, an island country, spent most of its history as a colonial country. It is understood that the colonial traces of the English can be found in Africa, the Middle East and India. England, which experienced a great technological change with the Industrial Revolution of 1776, increased its search for colonies even more. After this radical change, there was a deep change in English-Ottoman relations. It was seen that the English, who were in favor of the territorial integrity of the Ottoman Empire until a certain period, later adopted a stance in favor of disintegrating the Ottoman Empire. As a result of this political approach, the Ottoman Empire was dragged into World War I. During this process of being dragged into war, it was seen that the English had an intense political influence over the Ottoman Empire. The English continued this approach both during the war and during the peace negotiations after the war. Just as they tried to establish political influence over the Ottoman Empire, a fierce political struggle took place between the English and the Turks after 1923, who tried to establish political influence over Turkey. It is understood that there were problems between the two countries on this basis from time to time. In this process, Turkey wanted to continue the relations between the two countries with equal rights as a requirement of being a sovereign state. The British, on the other hand, tried to continue the privileges they had gained over the Ottomans.

When we come to today, it is understood that there are various problems in the relations between the two countries, but the relations have still reached a certain level. Although it is not covered much in the media, Turkish-British relations are of great importance for global politics. Although it is understood that Turkey has political communication mostly with the EU countries and the USA in global politics, Turkish-British relations are essentially of an important dimension. There are many directions in which the relations between the two countries can develop, but the political heritage that both countries have causes the relations to be blocked.

As it is known, the regions where there are problems in Turkish-British relations are the Eastern Mediterranean, the Middle East and the Aegean. England, which produces policies against Turkey in all three regions, has caused the relations between the two countries to be blocked. It has been seen that England, which tries to ignore the rights that Turkey has in these regions, does not exhibit a fair approach. In short, it has been understood that the British aimed to be the privileged party against Turkey, just as they did against the Ottomans.

This study aimed to bring to light the British political influence in the Ottoman Empire, which constitutes the essence of Ottoman-British political relations dating back to very old times. In particular, the negative British influence in the Ottoman Empire during World War I was analyzed. Then, the extent of British political influence in the 1923 process was understood. The main purpose of the study was to discuss the extent of British political influence in the political transformation experienced by the Ottoman Empire during and immediately after World War I. In addition, the fundamental impasses of Turkish-British relations were discussed in the subsequent process, and although it did not receive much space in the media, it was aimed to draw attention to the current importance of Turkish-British relations during our study.

A literature review was conducted during the study process and valuable scientific works written on the subject were utilized. Chronological political developments were taken into consideration in the literature review process, which is the basic method of the study. Our study has reached the point of a compilation work based on the important information obtained. Information collected from works written in Turkish and English has been systematically added to the study. The study has been detailed by including historical information here and there. As a result of all the research and analysis conducted, the British political influence in the Ottoman Empire during a significant period and the structure of Turkey-England relations in the following period have been brought to light. It is not possible to say that Turkish-England relations, which have progressed on various problems and certain opportunities, have reached a very good level today. There are many aspects of the relations between the two countries that can develop. However, the socio-political heritage that both countries have causes blockages in the relations between the two countries from time to time. At this point, England needs to re-read the changes experienced in global politics. It should try to comprehend the political position and goals that Turkey has acquired in its own region and in the global arena along with the changing conditions.

Etik Beyanı	: Çalışmanın tüm hazırlık aşamalarında etik kurallara uyulduğu yazar tarafından beyan edilir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi herhangi bir sorumluluk kabul etmez ve tüm sorumluluk yazara aittir.
Etik Onayı	: Çalışmada katılımcılardan anket, görüşme, gözlem ya da deney yoluyla birincil veri veya kişisel veri içeren herhangi bir içerik kullanılmamıştır. Bu nedenle etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması	: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar Katkısı	: Çalışma tek yazar tarafından hazırlanmıştır. Tüm katkı (%100) Erden Kişi'ye aittir.
Finansman	: Yoktur.
Teşekkür	: Yoktur.
Yapay Zekâ Kullanımı	: Yapay zekâ destekli herhangi bir araç kullanılmamıştır.
Ethical Approval	: The author declares that all stages of the study were conducted in accordance with ethical research principles. In the event of any misconduct, Artvin Çoruh University Journal of International Social Sciences assumes no responsibility and all responsibility lies with the author.
Ethical Approval	: The study did not involve the collection of primary data or any content containing personal data through surveys, interviews, observations, or experiments with participants. Therefore, ethical approval was not required.
Conflict of Interest	: No conflict of interest exists.
Author Contributions	: This is a single-author study. All contributions (100%) belong to Erden Kişi.
Funding	: None.
Acknowledgements	: None.
AI Use Statement	: No artificial intelligence tools were used in the preparation of this study.

Kaynakça

- Acar, K. (2019). Kırım Savaşı (1853-56) döneminde propaganda: Rus popüler kültüründe savaş ve düşman imgesi. *Bilig*, (88), 113-136.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, James A. (2023). *Ulusların düşüşü: güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri*. Çev. Solina Silahlı, Doğan Kitap.
- Aksin, S. (1997). *Ana çizgileriyle Türkiye'nin yakın tarihi 1789-1980 2. Cilt*. Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Alacı, B. ve Akdeniz, M. (2021). Türk-İngiliz ilişkileri çerçevesinde bir örnek olay: Kuşadası Kanapiçe Koyu hadisesi 1934. *Journal of International Social Research*, 14(76), 178-185.
- Arslan, L. (2022). Osmanlı'dan erken Cumhuriyet'e Türk-İngiliz ticari ilişkileri. *Mavi Atlas*, 10(2), 419-437.
- Atabey, F. (2015). Türk-İngiliz siyasi ilişkileri (1936-1939). *History Studies*, 7(1), 25-45.
- Atabey, F. (2014). İkinci Dünya Harbi öncesi Türk-İngiliz-Fransız ortak deklarasyonu. *Journal Of International Social Research*, 7(31). 296-305.
- Balcı, M. (2015). İngiliz büyükelçinin gözünden I. Dünya Savaşı'na giden yolda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 9-35.
- Balcı, M. (2016). İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı anıları ve Osmanlı İmparatorluğu'na dair düşünceleri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 93-108.
- Bolat, M. (2014). I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikası'nın genel bir değerlendirmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 16-28.
- Boyar, E. (2014). Türk-İngiliz ilişkilerinde prestij faktörü (1923-1938). *Belleten*, 78(283), 1157-1194.
- Coşkun, Y. (2015). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk-İngiliz ilişkilerine etkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 8(22), 449-462.
- Çakır, İ. (2022). 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-İngiliz diplomatik ilişkileri (1793-1853). *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 3(2), 100-124.
- Çelik, R. (2023). Atatürk-Lord Lloyd görüşmesi: Türk-İngiliz ilişkileri ve Akdeniz sorunu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 120-130.
- Eşiyok, B. A. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisine eklenmesinde bir dönüm noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması. *Mülkiye Dergisi*, 34(266), 67-108.
- Hayes, P. (1988). British Foreign Policy, 1867–1900: Continuity and Conflict. *Later Victorian Britain, 1867–1900*, 151-173.

- Gül, M. F. (2020). Savaşa düşen mahkûma sarılır mı? 1. Dünya Savaşı başlarında Osmanlı Devleti'nin mahkûmlardan faydalanma düşüncesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 741-759.
- Işık, Z. (2011). 19. Yüzyıl Osmanlı dış politikası üzerinde İngiliz tesiri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 45-61.
- Kasalak, K. (2024). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Irak'ta Çıkan Hille isyanlarında İngilizlerin rolü. *The Journal of Social Sciences*, 3(7), 429-438.
- Karaca, T. N. (2020). Dostluktan çatışmaya Osmanlı dönemi Türk-İngiliz ilişkileri. *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 1(1), 11-32.
- Kaşıyugun, A. (2009). Osmanlı Devleti'nin 1.Dünya Savaşı'na girmeden önceki ittifak arayışları. *History Studies*, Volume1/1, 318-341.
- Köse, R. (2022). Türk-İngiliz ilişkileri bağlamında İngiltere'nin Akdeniz Filosu'nun 1929 yılı Türkiye ziyareti. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (42), 203-229.
- Kurat, A. N. (1952). *Türk-İngiliz münasebetlerine kısa bir bakış*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- McCormick, J. (2020). *Karşılaştırmalı siyaset ve yönetim sistemleri*. Çev. Musa Ceylan, Felix Kitap.
- Örmeci, O. (2018). Son yıllarda Türkiye-Birleşik Krallık (İngiltere) ilişkileri: İlişkilerde 'Altın Çağ' dönemi mi?. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 589-621.
- Özcan, M. Ş. (2023). Soğuk Savaş döneminin başında Türk-İngiliz ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir adım: Parlamento heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri (1947). *Belgi Dergisi*, (26), 149-175.
- Özçelik, F. (2023). Birinci Dünya Savaşı ve Kıbrıs. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 38-54.
- Özkan Borsa, M. (2016). İki Dünya Savaşı arası dönemde İngiliz dış politikasının analizi. *Journal of Faculty of Political Science*, (54), 81-102.
- Polat, Ü. G. Geçmişin gölgesinde Türk-İngiliz ilişkileri: Mısır'ı "Ayaklandırma" algısı ve Türk basını (1924-1927). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 426-440.
- Reid, A. (1988). World War I and the working class in Britain. In *Total War and Social Change* (pp. 16-24). Palgrave Macmillan UK.
- Sapmaz, A. (2022). Türkiye-Birleşik Krallık (İngiltere) ilişkilerinin güvenlik ve savunma sanayi boyutu. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 4(2), 152-174.
- Sarı, M. (2019). I. Dünya Harbi öncesi İngiltere'de kurulan Türkofil bir dernek: The Anglo-Ottoman Society. *Belleken*, 83(298), 1033-1080.
- Seyyar, M. (2023). XVII. yüzyıl İzmir'inde Osmanlı-İngiliz iktisadi işleyişi. *Journal of Academic Analysis*, 1(1), 32-45.
- Şahin, H. (2006). Şark meselesi çerçevesinde Osmanlı-İngiliz ilişkilerine genel bir bakış (Başlangıcından Paris Barışı'na Kadar). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 213-237.
- Şahin, G. (2020). XIX. yüzyılda İngiliz gezginlerin kaleminden Osmanlı yöneticileri ve yönetim Sistemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı), 69-91.
- Talbot, M. (2017). *British-Ottoman relations, 1661-1807: Commerce and diplomatic practice in eighteenth-century Istanbul*. Boydell & Brewer.
- Tuncer, H. (2021). *Atatürk döneminde Türk dış politikası*. Sia Kitap.
- Türkhan, M. S. (2019). Osmanlı-İngiliz ticaret tarihinin İngiliz arşiv kaynakları: State Papers tasnifi üzerine bir değerlendirme. *History Studies* (13094688), 11(5), 1153-1772.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz dış politikası: İmparatorluk yaşıyor mu?. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, Eylül – Ekim 2011, 1-23.
- Uslu, N. (2001). Kıbrıs Sorunu. Der. İdris Bal, 21. *Yüzyılın eşiğinde Türk dış politikası*. Alfa yayınları.
- Yavuz, Hazırlayan: R. (2019). *David Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı hatıralarında Türkiye*. Kesit Yayınları.

- Yavuz, R. (2024). Sykes-Picot Antlaşması'ndan sonra İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'nun paylaşım planlarında Şerif Hüseyin'in rolü ve önemine dair bir değerlendirme. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (22), 264-285.
- Younger, K. (1972). Britain in Europe: The Impact on Foreign Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 48(4), 579-592.
- Yeşilyurt, Y. (2018). I. Dünya Savaşı'nda Yemen'de Osmanlı-İngiliz mücadelesi ve Mark Sykes' ın Yemen'den gönderdiği rapor. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (61), 357-373.
- Zürcher, Erik J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları.
- Williamson, S. R. (1988). The Origins of World War I. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 795-818.
- Wiest, A. (2022). *Birinci Dünya Savaşı tarihi: fotoğraflar -haritalar- çizimler*. Çev. Selçuk Uygur, Kronik Kitap.